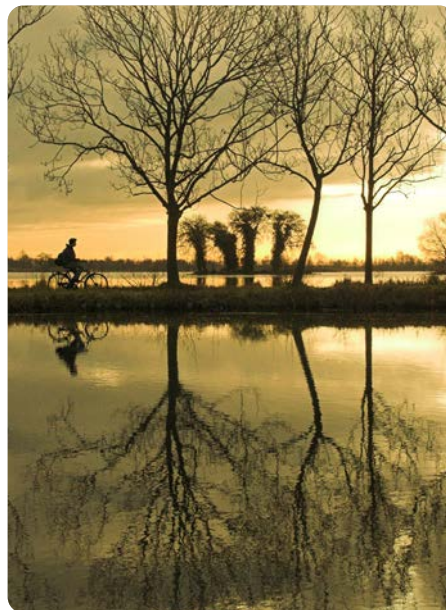

ERFGOEDHUIS
ZUID·HOLLAND

Jaarverslag 2020

➤ DELFT, 1 MEI 2021

Inhoud

INLEIDING	5
A BELEIDSGERICHTE INFORMATIE EN ONDERZOEK	8
A.1 Beleidsgerichte informatie	9
A.1.1 Provinciaal Steunpunt voor Monumenten en Archeologie	9
Gemeentebezoeken	9
Kennisbijeenkomsten	9
Kerkenvisies	10
Duurzaamheid en monumenten	10
Monumententeam Zuid-Holland	10
Herbestemming	11
Erfgoedhuis als onafhankelijk expert	11
Geschenkwoningen	11
A.1.2 Kennisbijeenkomst over de energietransitie en monumenten	11
A.2 Beleidsgericht onderzoek	11
A.2.1 Immaterieel Erfgoed in Zuid-Holland	12
A.2.2 Geschiedenis vertellen via podcasts	12
A.2.3 Voortgaand onderzoek naar het leven en werken op de molen	12
A.2.4 Projectvrijwilligers voor de erfgoedsector bereiken en behouden	13
A.2.5 Erfgoedimpact meten	13
A.2.6 Duurzaam toerisme en erfgoed	13
B BEHEER, BEHOUD EN ONTSLUITING VAN ERFGOEDCOLLECTIES ZUID-HOLLAND	14
B.1 Continuering Steunpunt Digitalisering Erfgoedcollecties Zuid-Holland	15
B.2 Spoorboekje Digitalisering Erfgoedcollecties	15
B.3 Publiekswaarde Archeologie	15
B.4 Archeologiehuis Zuid-Holland	16
B.5 Provinciale Collectie Zuid-Holland	16

C	DEBAT EN REFLECTIE	17
C.1	Activiteiten en netwerken voor de brede achterban	18
C.1.1	Jaarlijkse Erfgoeddag	18
C.1.2	Jaarlijkse Vrijwilligersdag	18
C.1.3	Jaarlijkse netwerkdag archeologie	18
C.1.4	Netwerk vrijwilligers in de archeologie	19
C.1.5	Netwerkdag en themabijeenkomst Molennetwerk	19
C.1.6	Studiedag over Joods erfgoed	19
C.1.7	Lustrumconferentie voor historische verenigingen	19
C.2	Activiteiten en netwerken voor erfgoedprofessionals	20
C.2.1	Netwerkbijeenkomsten gemeentelijke en regionale archeologen	20
C.2.2	Werkzaamheden Molennetwerk Zuid-Holland	21
	Kennisdeling en ondersteuning	21
	Promotie goed beheer molenbiotopen	21
	Publieksbereik	21
C.2.3	Overleg Provinciale Steunpunten Cultureel Erfgoed	21
C.2.4	Overleg Provinciale Erfgoedinstellingen Nederland	22
C.2.5	Kring van Zuid-Hollandse archivariissen	22
C.2.6	AVA-Net Experts	22
C.2.7	Museumplatform Zuid-Holland	23
D	COLLECTIEVE VERTEGENWOORDIGING EN PROMOTIE VAN HET ZUID-HOLLANDSE ERFGOED	25
D.1	Communicatie- en PR-werkzaamheden	25
D.2	Algemene erfgoedlijnondersteuning	25
D.3	Specifieke erfgoedlijnondersteuning	25
D.3.1	Atlantikwall	26
D.3.2	Goeree-Overflakkee	26
D.3.3	Landgoederenzone / Hollands Buiten	26
	Dag van het Kasteel	26
	Prins Frederik Parkenroute	26
	Landgoedwandelen II	27
D.3.4	Neder-Germaanse Limes	27
	Romeinse Limes Nederland	27
D.3.5	Oude Hollandse Waterlinie	27
D.3.6	Trekvaarten / Hollands Welvaren	28
	Website	28
	Boek	28
D.3.7	Waterdriehoek	28
D.4	Het Ontstaan van Holland	28
D.5	Archeologische Kroniek	29
D.6	Pilot publiceren met open licentie van de Archeologische Kroniek	29

E	DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING	31
E.1	Extra ondersteuning voor erfgoedvrijwilligers: Kennis is Kracht	32
E.2	Cursussen Molennetwerk	32
E.3	Erfgoededucatie op de erfgoedlijnen	32
E.4	Overige Erfgoededucatieactiviteiten	33
F	INNOVATIERUIMTE	34
G	INCIDENTELE OPDRACHTEN	36
G.1	Publicatie <i>DE BEVRIJDING volgens ooggetuigen</i>	36
G.2	Eerste hulp bij verduurzamen van monumenten	37
G.3	Studiedag digitale duurzaamheid	37
G.4	Werkzaamheden Monumentenwacht	38
	Doel	38
	Ontwikkelingen	38
	Activiteiten vrijgesteld van btw	38
	Activiteiten met btw-heffing	38
	Financiering	39
	Toelichting	40
	Bijlage 1 Personeel	41
	Bijlage 2 Online bereik	45

Inleiding

Het jaar in vogelvlucht

Niemand had aan het begin van 2020 kunnen voorspellen hoe ongewoon het jaar zou gaan verlopen. De wereldwijde uitbraak van het coronavirus stelde ons voor ongekende uitdagingen. De cultuur- en erfgoedsector werd hard getroffen en moest zich constant schikken naar de steeds veranderende maatregelen. Ook bij Erfgoedhuis werd er een beroep gedaan op ons aanpassingsvermogen. Toch hebben we ook dit jaar weer veel gedaan, georganiseerd, onderzocht en beleefd. In dit jaarverslag leest u meer over onze activiteiten in 2020.

Organisatorische ontwikkelingen

2020 is in velerlei opzichten een bewogen jaar voor het Erfgoedhuis geworden. Per januari is Zuid-Hollands Landschap, onze jarenlange samenwerkingspartner en medebewoner van het Meisjeshuis, verhuisd naar een ander kantoor. Dit was aanleiding voor een interne verhuizing naar de begane grond en eerste verdieping voor alle medewerkers van het Erfgoedhuis. De leeggekomen tweede verdieping werd gereed gemaakt voor verhuur. Ook minder zichtbaar waren er allerlei belangwekkende interne ontwikkelingen. In lijn met de voornemens zoals omschreven in het Ontwikkelplan Erfgoedhuis, dat najaar 2019 verscheen, zijn de nodige organisatorische veranderingen doorgevoerd. Dit zorgde ook voor enige wisselingen in het personeelsbestand. Zo heten de consultants van nu af aan adviseurs en is het managementteam herschikt tot het coördinatorteam. De komst van een coördinator bedrijfsvoering halverwege het jaar, alsmede versterking van het secretariële apparaat, heeft veel bijgedragen aan het stroomlijnen van interne en administratieve processen. Het team is hiermee echt op volle kracht gekomen. Per 2020 mocht de raad van toezicht ook twee nieuwe leden verwelkomen, Suzanne Bos (Handelsbanken) en Theo Edel (TU Delft). Tot slot is in november een meerjarig afsprakenkader met de provincie afgesloten tussen Erfgoedhuis Zuid-Holland en de instellingen van de basisvoorziening cultuurparticipatie Zuid-Holland. Hiermee is een belangrijk onderdeel uit het Ontwikkelplan betreffende de rol- en taakverdeling tussen de provincie en het Erfgoedhuis duurzaam verankerd.

Activiteiten

Helaas hebben we vanwege het coronavirus diverse evenementen moeten afgelasten. Zo zou op 2 april de inspiratiemiddag over Joods cultureel erfgoed van Zuid-Holland plaatsvinden, met het thema *Leven in de Mediene*. Ook konden sommige cursussen binnen het traject Kennis is Kracht niet doorgaan. Het symposium *Anders omgaan met erfgoed*, dat

gepland was ter viering van het 85-jarig bestaan van de historische vereniging Delfia Batavorium, moest uitgesteld worden. Gelukkig hoefden de meeste evenementen niet geannuleerd te worden. Vaak konden zij digitaal plaatsvinden of verschoven worden naar 2021.

Gedurende het jaar werd er daardoor wel een groot beroep gedaan op onze flexibiliteit en creativiteit. Zo hebben we het afgelopen jaar veel geleerd over het digitaal organiseren van evenementen. De Erfgoeddag met de titel *Erfgoed verbindt - verhalen en tradities voor de toekomst* werd volledig online georganiseerd. Het was een prachtig programma, met als rode draad immaterieel erfgoed. Alle sessies kregen positieve reacties en met name de keynote *Lockdown. Slot en sleutel van het immaterieel erfgoed* van Gerard Rooijackers kreeg veel waardering.

Een andere groot succes was de digitale studiemiddag *Digitalisering*, georganiseerd door ons Steunpunt digitalisering erfgoedcollecties. Hoewel we hopen dat we in 2021 zoveel mogelijk weer live kunnen organiseren, nemen we de opgedane kennis graag mee, omdat digitale evenementen ook allerlei voordelen hebben: ze zijn toegankelijker voor mensen die minder makkelijk de deur uit kunnen, vernieuwende functionaliteiten zoals chats of Mentimeter maken lezingen interactiever, het delen van bestanden gaat snel en eenvoudig en er kan gemakkelijker gebruik gemaakt worden van verschillende media, zoals film, geluid en beeldmateriaal.

Educatie voor en door de erfgoedsector

Naast het organiseren van evenementen heeft Erfgoedhuis zich ook in 2020 weer ingezet voor educatie voor en door de erfgoedsector. Vrijwilligers konden binnen het traject Kennis is Kracht cursussen volgen over allerlei onderwerpen. Zo organiseerden we digitale kennisbijeenkomsten over onder andere fondsen en subsidies, museaal schoonmaken, digitalisering en informatiebeleid. Ook maakten we voor verschillende cursussen video's, over bijvoorbeeld de betekenis van lokale musea voor de gemeenschap, registratie en opschonen van gegevens in het CRS en Collectiehulpverlening, BHV en Collectieve Opmerkzaamheid. Alle cursusvideo's zijn te zien op ons Youtube-kanaal, en op de nieuwe interprovinciale website erfgoedvrijwilliger.nl.

Op het gebied van educatie ontwikkelden we in samenwerking met Kunstgebouw de Digitale Scheurkalender Burgerschap voor het vmbo-onderwijs. Dit project koppelt kunst en erfgoed aan de belangrijkste thema's uit het vak burgerschap, met als doel om een duurzame positieve bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van leerlingen.

Financiën

Het werk van het Erfgoedhuis wordt in belangrijke mate financieel mogelijk gemaakt dankzij een boekjaarsubsidie van de provincie Zuid-Holland die voor een beleidsperiode van vier jaar is toegekend (2020-2023). In 2020 bedroeg deze subsidie 69 procent van de inkomsten. Ons jaarplan 2020 *Delen met velen* geeft inzage in de prestaties die het Erfgoedhuis hiervoor levert. Deze worden vastgesteld in samenspraak met de provincie Zuid-Holland.

In dit jaarverslag wordt verantwoording afgelegd over de geleverde prestaties in 2020. De overige 31 procent inkomsten betreffen incidentele projectgelden voor diensten en opdrachten van zowel publieke als private financiers, zoals gemeenten, fondsen, erfgoedinstellingen en (particuliere) monumenteneigenaren.

Boekjaaruren voor de provinciale taken

De provinciale boekjaarsubsidie voor het Erfgoedhuis bedroeg in 2020 aanvankelijk 1.675.273 euro. Ingediend was een begroting die uitging van een verhoging van 217.816 euro ten opzichte van het vorige jaar. 125.000 euro van de boekjaarsubsidie betreft geormerkte gelden uit een landelijke regeling voor een gereduceerd inspectietarief voor rijksmonumenten door Monumentenwacht Zuid-Holland.

In de najaarsnota hebben Provinciale Staten ingestemd met een structurele indexatie van ruim 50.000 euro en een incidentele verhoging voor het versterken van de werkorganisatie van 100.000 euro. Dit bracht de uiteindelijke boekjaarsubsidie in 2020 op 1.825.531 euro. Daarnaast ontving Erfgoedhuis projectsubsidies waarvoor sommige uren van de medewerkers ten laste kwamen van de boekjaarsubsidie.

In totaal zette Erfgoedhuis 15.977 uren in voor activiteiten en projecten die met de herziene boekjaarsubsidie konden worden gerealiseerd. Het betrof 71 procent van het totaal aan inzetbare uren (2019: 74 procent). In die uren zijn adviseurs-uren en uren voor ondersteuning inbegrepen. De overige ureninzet is besteed aan betaalde opdrachten.

Totaal aantal uren boekjaarsubsidie 2020	Boekjaaruren	Nacalculatie
Totaal	15.866	15.997

A

Beleidsgerichte informatie en onderzoek

Erfgoedhuis Zuid-Holland zet zich met het steunpunt monumentenzorg en archeologie in om gemeenten in Zuid-Holland te ondersteunen bij het ontwikkelen, implementeren en uitvoeren van het erfgoedbeleid. De taken van gemeenten zijn hiervoor de afgelopen jaren alleen maar toegenomen. De grootste uitdaging voor gemeenten was - en is - om erfgoedbelangen op een goede en verantwoorde manier op te nemen in de Omgevingsvisie en het Omgevingsplan. In 2020 heeft Erfgoedhuis gemeenten hierover van informatie voorzien. We zullen dit blijven doen in aanloop naar en na het van kracht worden van de Omgevingswet.

Specifieke aandacht in 2020 is door Erfgoedhuis Zuid-Holland ook geschonken aan het religieus erfgoed. De minister van OCW heeft in haar beleidsbrief *Erfgoed telt* bijzondere aandacht voor dit erfgoed gevraagd en een financiële regeling in het leven geroepen om gemeenten in staat te stellen een zogenaamde kerkenvisie op te stellen. In vervolg op onze informatiebijeenkomst hierover in 2019, heeft Erfgoedhuis Zuid-Holland hierover geïnformeerd en contact onderhouden. Daarnaast tekenden zich in

2020 steeds duidelijker nieuwe opgaven af die van invloed zijn op het archeologische, gebouwde en aangelegde erfgoed en op het gemeentelijk beleid. De drie belangrijkste:

- 1 > Het energetisch verbeteren van monumenten om ook deze gebouwen toekomstbestendig te maken en te laten bijdragen aan het behalen van de doelstellingen van het klimaatakkoord.
- 2 > Het realiseren van voorzieningen voor het opwekken van hernieuwbare energie.
- 3 > Het treffen van maatregelen om de fysieke leefomgeving toe te rusten op de uitwerking van een veranderend klimaat.

De informatiebijeenkomsten over deze en hieraan gelieerde thema's waren voorzien, konden helaas in 2020 geen doorgang vinden, maar staan in 2021 weer op de rol. Informatie over deze thema's hebben we wel via andere instrumenten (helpdesk e.d.) ter beschikking gesteld aan gemeenten.

A.1 BELEIDSGERICHTE INFORMATIE

A.1.1 Provinciaal Steunpunt voor Monumenten en Archeologie

Het provinciaal steunpunt voor monumenten en archeologie biedt gemeenten ondersteuning bij het ontwikkelen, actualiseren en implementeren van hun erfgoedbeleid. Hieraan wordt door Erfgoedhuis invulling gegeven door het hebben van een helpdesk, het bieden van een platform en het organiseren van bijeenkomsten om de deskundigheid van ambtenaren te bevorderen. Door de coronacrisis zijn de kennisbijeenkomsten die ook een duidelijke netwerk- en platformfunctie vervullen niet doorgegaan.

Wel is Erfgoedhuis in het najaar gestart met een verkenning naar de wenselijkheid en haalbaarheid van een digitaal platform voor gemeenteambtenaren. We ronden deze verkenning begin 2021 af. De helpdesk was gedurende het gehele jaar beschikbaar. In 2020 is vooral ingezet op het informeren van gemeenten over nut en noodzaak van het opstellen van een kerkensie en de mogelijkheid hiervoor bij het Rijk een doeluitkering aan te vragen.

Gemeentebezoeken

Erfgoedhuis Zuid-Holland bezoekt per jaar tien gemeenten in de provincie. De meeste van deze werkbezoeken vonden in 2020 online plaats. In 2020 zijn er via Microsoft Teams gesprekken gevoerd met de gemeenten Alphen aan den Rijn, Hellevoetsluis, Leiderdorp, Nissewaard, Oegstgeest, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Westland, Zoeterwoude en Zwijndrecht. De bezoeken zijn er op gericht om voeling te houden met de gemeenten en om het erfgoedbeleid van de gemeenten en de ondersteuningsbehoefte in kaart te brengen.

Kennisbijeenkomsten

De drie informatiebijeenkomsten zijn geheel of gedeeltelijk voorbereid in 2020, maar hebben vanwege het feit dat fysieke bijeenkomsten niet wenselijk waren geen doorgang gevonden.

De organisatie van de bijeenkomst *Kerkenvisie*, die op 14 mei zou plaatsvinden, was al voor 90 procent georganiseerd. De OLV ter Hemelopnemingkerk in Voorburg was gereserveerd, de onderwerpen waren bepaald en de sprekers vastgelegd (Floor Vierenhalm (Rotterdam), de gemeente Nieuwkoop, Jorien Kranendijk (RCE) en Leonard de Siva (ontwikkelaar van de kerk in Voorburg)).

De organisatie van de bijeenkomst *De toekomst van ons Cultuurlandschap* die op 7 mei in de locatie Duinzigt te Oegstgeest zou plaatsvinden, was eind februari ook al voor een groot deel georganiseerd. Edwin Raap (RCE), Jonneke Huijser (gemeente Oegstgeest), Tim Zwanikken (Raad voor de Leefomgeving) en Pauline Dirks en Matthijs Witte (gemeente Goeree-Overflakkee) hadden hun medewerking toegezegd.

Kerkenvisies

In 2020 werden gemeenten actief geïnformeerd over nut en noodzaak van het opstellen van een kerkenvisie, het programma van het Rijk hiervoor en de mogelijkheid een doeluitkering bij het Rijk aan te vragen voor het realiseren van een kerkenvisie. Gemeenten werden aangeschreven, gebeld en geïnformeerd via Teams-overleggen. De stand van zaken is dat 27 van de 52 gemeenten hebben aangegeven een kerkenvisie op te stellen. De doeluitkering moest zijn aangevraagd vóór 31 maart 2021. Erfgoedhuis biedt de gemeenten ondersteuning door een platform te bieden aan de op dit vlak actieve gemeenten. Hierin wordt informatie geboden en worden ervaringen uitgewisseld. Het provinciaal platform religieus erfgoed Zuid-Holland wordt hier actief bij betrokken.

Duurzaamheid en monumenten

In samenspraak met de TU Eindhoven, TU Delft, de provincie Zuid-Holland en de gemeente Delft is een projectvoorstel ontwikkeld om met behulp van een zogenaamde rekenkern te gaan voorzien in een digitale tool waarmee eigenaren van monumenten een richtinggevend advies krijgen over de verduurzamingsmogelijkheden van hun pand. Het project zou worden ingediend bij het bureau van de Erfgoeddeal om financiering voor de realisatie te verkrijgen. Het welslagen van deze aanpak hing af van een opdrachtverlening aan de TU Eindhoven door het ministerie van Binnenlandse Zaken voor het ontwikkelen van de rekenkern. De opdracht is in 2020 niet verleend. Inmiddels is de positie van de gemeente Delft als gevolg van corona dusdanig gewijzigd dat inzet van fte en middelen niet meer tot de mogelijkheden behoren. Erfgoedhuis verkent 2021 de mogelijkheden om de dienstverlening op dit vlak op een goede manier vorm te geven.

Monumententeam Zuid-Holland

Vanaf november 2020 is Erfgoedhuis vertegenwoordigd in het Monumententeam Zuid-Holland. Hierdoor is de samenwerking met de provincie op het vlak van de gebouwde monumentenzorg verstevigd en de uitwisseling van informatie bevorderd. Ook de nieuw aangetreden aanjager herbestemming van provincie Zuid-Holland maakt deel uit van het team. Hierdoor zal ook op het vlak van herbestemming een verdergaande samenwerking tot stand worden gebracht.

Herbestemming

In opdracht van provincie Zuid-Holland heeft Erfgoedhuis Zuid-Holland jaarlijks expertmeetings georganiseerd rond objecten of gebieden met een herbestemmings- of transitieopgave. Erfgoedhuis had nog budget voor het organiseren van één bijeenkomst (bestemmingsreserve expertmeetings herbestemming). De meeting zou de herbestemmingsproblematiek van het barakkendorp in Valkenburg behandelen. Drie keer is gepoogd om deze vergadering fysiek te laten plaatsvinden (24 april, 26 juni en 9 oktober), als gevolg van corona is dit op geen van de data gelukt.

Erfgoedhuis als onafhankelijk expert

Erfgoedhuis wordt met regelmaat gevraagd op te treden als onafhankelijk expert.

Enkele voorbeelden van deze rolvervulling:

- Op verzoek van de aanjager herbestemming industrieel erfgoed van de provincie Zuid-Holland is aan het einde van het jaar onderzoek gedaan naar de kansen en mogelijkheden van het toekomstbestendig maken van de Botanische tuin van de TU Delft. Dit resulteerde in een notitie die als bron kan dienen voor een eventueel vervolgtraject. De Botanische tuin kwam bij de aanjager in beeld vanwege de ligging van de tuin nabij de trekvaart.
- Op verzoek van de gemeente Wassenaar nam Erfgoedhuis deel aan een expertmeeting herbestemming van Huize de Paauw. Ook werd Erfgoedhuis gevraagd tijdens een dorpsdialoog over het Ambachts- en Baljuwhuis te Voorschoten een presentatie en toelichting te geven op wet- en regelgeving voor rijksmonumenten. Het Ambachts- en Baljuwhuis dat in gemeentelijk bezit is, zal door de gemeente worden vervreemd. Om de discussie die hierover was ontstaan te kunnen voeren met de burgers van Voorschoten, was de dorpsdialoog georganiseerd.

Geschenkwoningen

Erfgoedhuis Zuid-Holland had zitting in de begeleidingscommissie 'Geschenkwoningen'. De commissie waarin vertegenwoordigers van de provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant en Zeeland zitting hadden boog zich over de door kennispartner Dorp, Stad en Land opgestelde inventarisatie van geschenkwoningen.

A.1.2 Kennisbijeenkomst over de energietransitie en monumenten

De kennisbijeenkomst stond gepland voor het najaar 2020, maar is vanwege corona niet doorgegaan.

A.2 BELEIDSGERICHT ONDERZOEK

Gerard Rooijackers, keynote-spreker op de Erfgoeddag, meldde dat omgaan met de beperkingen die corona oplegde eigenlijk het hele jaar door een appèl bleek aan de creatieve geesten. Of ze nou een dorp met monumentaal erfgoed promoten, een traditie in ere willen houden, of een collectie willen delen met inwoners en bezoekers:

het liep anders in 2020. En dat bracht naast teleurstellingen ook trots over de leuke alternatieven en de veerkracht. Sommige onderdelen van onze voornemens konden gewoon doorgaan zoals de gesprekken met de molenaars: met weinig mensen was afstand houden geen beperking om tot prachtige overleveringen te komen. Het onderwerp immaterieel erfgoed is bij de gesprekken met gemeenten ter sprake geweest, maar nieuwe doelgroepen bereiken en actief betrekken was lastig in 2020.

Ook vrijwilligers en medewerkers bij musea en andere erfgoedinstellingen lieten zien hoe vindingrijk ze omgingen met de beperkingen. Websites werden opgefleurd met verhalen nadat onderzoek in de collectie en het depot was gedaan. We startten daarnaast een training om de impact te meten via een model van de portaalwebsite van Europeana. Echter, om metingen te doen heb je ook publiek nodig: al begonnen enkele erfgoedinstellingen enthousiast aan de training en het model, het uitvoeren en komen tot resultaten leverde in 2020 een té vertekend beeld.

A.2.1 Immaterieel Erfgoed in Zuid-Holland

Gezien de bijgestelde begroting naar beleidsarm is dit onderdeel komen te vervallen in 2020.

A.2.2 Geschiedenis vertellen via podcasts

Gezien de bijgestelde begroting naar beleidsarm is dit onderdeel komen te vervallen in 2020.

A.2.3 Voortgaand onderzoek naar het leven en werken op de molen

In 2019 is de handreiking *Het molenerf van de Zuid-Hollandse poldermolen* in gedrukte vorm uitgegeven. In 2020 heeft het Erfgoedhuis deze handreiking verdere bekendheid gegeven bij het molenveld.

Tijdens het onderzoek dat nodig was om de handreiking te kunnen opstellen, bleek dat de kennis over het (vroegere) leven en werken op en rond de poldermolen nog onvoldoende is ontsloten. Dit was de reden om in 2019 met het tweejarige oral history-project *Molenverhalen* te starten. In de loop van 2020 zou het project *Molenverhalen* worden afgerond met een minimum aantal van 25 interviews. Vanwege de maatregelen rond corona konden de laatste twee interviews niet meer worden gerealiseerd. Deze zullen in 2021 worden afgenomen en daarmee is het project formeel afgerond. De verzamelde data worden na afloop van het project gedeponereerd bij het e-depot van de DANS-KNAW, waarmee ze beschikbaar komen voor onderzoek.

Voor beide projecten zijn er onderwerpen aan het licht gekomen waarover nog weinig is gepubliceerd, zoals streekeigenheid, het interieur van de molenaarswoning, kleurgebruik en de rol van de vrouw op de molen.

In 2019 heeft Erfgoedhuis bij de Erasmus Universiteit Rotterdam dan ook de vraag uitgezet voor een onderzoeksstagiair om één van bovengenoemde onderwerpen nader te onderzoeken. Dit resulteerde in 2020 in een archiefonderzoek naar de rol van de vrouw op de poldermolen, uitgevoerd door geschiedenisstudent Ian Wielaard. Aan de hand van de resultaten is een artikel geschreven dat in 2021 zal verschijnen in het magazine *De Nieuwe Molenwereld*.

A.2.4 Projectvrijwilligers voor de erfgoedsector bereiken en behouden

De coronacrisis zorgde ervoor dat de vaste oudere vrijwilligers (70+) niet altijd hun taken konden uitvoeren. Er bleek behoefte aan nieuwe (jongere) vrijwilligers. Op het platform Zelf Doen in Erfgoed en Groen is hiertoe een oproep geplaatst. Daarnaast is advies op maat gegeven aan de Menheerse Werf voor het werven van nieuwe vrijwilligers, bij wijze van proefproject. Door de gevolgen van de coronacrisis konden bij de werf nog niet alle adviezen worden opgepakt. Tenslotte namen we kennis van goede voorbeelden, zoals de jongeren Natuurwerkdag: Nature Impact Days van De Groene Motor.

A.2.5 Erfgoedimpact meten

We verzorgden een workshop van twee dagdelen, waarvan het eerste deel in het vroege voorjaar. In deze workshop werd het impact playbook van Europeana gebruikt als onderliggende methode. We hebben het tweede dagdeel in het najaar niet door laten gaan. Er was bij de deelnemers dit coronajaar geen behoefte aan een (online) vervolg. De factsheet over dit onderwerp is gepubliceerd op het platform Zelf Doen in Erfgoed en Groen.

A.2.6 Duurzaam toerisme en erfgoed

Gezien de bijgestelde begroting naar beleidsarm is dit onderdeel komen te vervallen in 2020.

	Boekjaaruren	Nacalculatie
Totaal	3.100	3.706

Toelichting

Op onderdeel A zijn 607 meer uren geschreven dan aanvankelijk voorzien. Deze uren zijn voor het overgrote deel het gevolg van het verzoek van de Provincie om inzichtelijk te maken in welke mate onze achterban gevolgen ondervond van de maatregelen die in het kader van de coronapandemie van kracht waren.

B

Beheer, behoud en ontsluiting van erfgoedcollecties Zuid-Holland

Het jaar 2020 maakte de noodzaak duidelijk om digitalisering in te zetten: voor het delen van verhalen, geschiedenis, kennis over collecties, en beelden ervan met inwoners, geïnteresseerden en vakgenoten. Erfgoedhuis heeft het Zuid-Hollandse erfgoedveld zo goed mogelijk ondersteund bij collectiebeherende taken en zelf ook het veld geïnformeerd via bijvoorbeeld de publiekssite beleefarcheologie.nl.

De coronacrisis leek aanvankelijk het volledige cursusprogramma voor Digitalisering stil te leggen. Dat hebben we gelukkig kunnen voorkomen door rond de zomermaanden cursussen via een andere manier aan te gaan bieden: de combinatie van een cursusvideo met uitleg van de docent, en een digitale training door dezelfde docent met niet al te veel deelnemers tegelijk. Dit maakte het mogelijk de kennis toch op een zo goed mogelijke wijze te delen met het veld. Bijkomstig voordeel was dat deze video's daarna beschikbaar bleven voor andere instellingen die op de cursusdatum verhinderd waren.

Bij elkaar komen om kennis te delen en te netwerken is een *core-business* van het Erfgoedhuis. De aanpassingen door corona gaven ook nieuwe inzichten en soms is van

de nood een deugd gemaakt door deze online te organiseren. Maar in andere gevallen zijn ook activiteiten waarbij het live bij elkaar zijn zo belangrijk is, in overleg met de provincie, doorgeschoven.

B.1 CONTINUERING STEUNPUNT DIGITALISERING ERFGOEDCOLLECTIES ZUID-HOLLAND

Pas in de loop van 2021 werd de uiteindelijke begroting en extra opdracht voor Digitalisering vastgesteld. Daardoor is gekozen om in de eerste helft van het jaar een *low budget*-programmering neer te zetten.

In totaal zijn negen trainingen gegeven, waarvan twee gefinancierd uit Kennis is Kracht. Door corona werd het programma aangepast naar deels online-cursussen en twee bijbehorende cursusvideo's. Eén cursus is vanwege corona doorgeschoven naar 2021. Er zijn twee factsheets in concept gemaakt die in 2021 worden gepubliceerd. Daarnaast zijn er diverse adviezen op maat verstrekt; via online inloopspreekuren in het najaar, telefonisch, op museumlocatie en per e-mail.

B.2 SPOORBOEKJE DIGITALISERING ERFGOEDCOLLECTIES

De studiedag over verschillende deelonderwerpen binnen het spoorboekje digitalisering erfgoedcollecties is geheel online aangeboden aan bijna zestig deelnemers, in verschillende deelsessies met experts uit het digitaal erfgoedveld. De dag zou georganiseerd worden op locatie in Boskoop. Helaas kon dat niet vanwege de coronamaatregelen. De online studiedag is door deelnemers enthousiast ontvangen.

B.3 PUBLIEKSWEBSITE ARCHEOLOGIE

Om het publieksbereik van archeologie te vergroten, heeft Erfgoedhuis enkele jaren geleden in opdracht van de provincie Zuid-Holland de website beleefarcheologie.nl ontwikkeld. De website is opgezet als landingspagina (portal) voor archeologie, vanwaar wordt doorgelinkt naar het nieuws van de samenwerkingspartners (provincie, gemeentelijke archeologische diensten en omgevingsdiensten). Participatie van genoemde partners is mede bepalend voor de inhoud en actualiteit van de website. Ten aanzien hiervan is in 2020 een iets grotere betrokkenheid waarneembaar dan in voorgaande jaren. Erfgoedhuis plaatste in het afgelopen jaar achttien nieuwsitems, negen evenementen en één filmpje (Archeovlog over metaaldetectie). In totaal werd de website 6.611 keer bezocht. Dit is een afname ten opzichte van het voorgaande jaar (7.100), maar toen werd er extra geïnvesteerd in een online promotiecampagne die resulteerde in een hoger bezoekersaantal. Ten opzichte van de jaren daarvoor (2018: 6.300 sessies en 2017: 6.100 sessies) is het behaalde aantal bezoekerscijfers in 2020 hoger.

B.4 ARCHEOLOGIEHUIS ZUID-HOLLAND

Evenals voorgaande jaren heeft Erfgoedhuis de klimatologische omstandigheden in het Archeologiehuis Zuid-Holland gemonitord. Dit wordt gedaan aan de hand van zes dataloggers die op verschillende locaties in de ruimten worden geplaatst. Ieder half jaar wordt de apparatuur omgewisseld en uitgelezen. De bevindingen worden samengevat in een rapport dat aan de provincie Zuid-Holland wordt gestuurd. De bevindingen van de meetperiode juli 2019 t/m januari 2020 zijn in maart 2020 opgeleverd, die van de periode februari t/m augustus 2020 zijn in januari 2021 opgeleverd. Erfgoedhuis doet ook twee keer per jaar een visuele inspectie van de collectie waarbij gelet wordt op hygiëne en mogelijke sporen van degradatie. In 2020 was dit op 14 februari en 8 september. De bevindingen hiervan worden meegenomen in bovengenoemde rapportages.

Erfgoedhuis zou dit jaar tevens de regie nemen bij de invulling van de tijdelijke tentoonstellingen in de hiervoor beschikbare zaal in het Archeologiehuis Zuid-Holland. Het was de planning om een tentoonstelling over archeologische objecten uit particulier bezit te organiseren. Hiervoor zijn in de eerste maanden van 2020 contacten gelegd met twee verzamelaars. De coronapandemie heeft echter voor een koerswijziging gezorgd. In overleg met de Provincie en Archeon werd besloten dat er geen nieuwe tentoonstelling ontwikkeld zou worden tijdens het pandemiejaar 2020. De tijdelijke tentoonstellingszaal is in de zomervakantie ingericht met bestaand tentoonstellingsmateriaal van Archeon (*Keukengeheimen*). Op 7 juli verzocht de provincie Erfgoedhuis om een voorstel te doen voor de tentoonstellingsprogrammering op langere termijn. Erfgoedhuis leverde in augustus een concept-meerjarenprogrammering 2021-2024 op. In december werd dit document definitief vastgesteld.

B.5 PROVINCIALE COLLECTIE ZUID-HOLLAND

Elk jaar wordt, steeds in een andere vorm, aandacht gevraagd voor de archiefcollectie van de provincie Zuid-Holland, om bekendheid te geven aan deze collectie en het gebruik ervan voor bijvoorbeeld onderzoek te stimuleren. Dit jaar zou het onderwerp molens uitgelicht worden, te weten de collectie-documentatie van het voormalige provinciale bureau Molens. In overleg met de provinciearchivaris werd een presentatie hierover opgenomen in het programma van een in het voorjaar geplande grootschalige studiedag *Molens & Verhalen*. Als gevolg van corona is deze dag, waarvoor al een groot aantal aanmeldingen binnen waren, afgelast. In de zomer zijn voorbereidingen getroffen om de dag te verplaatsen naar oktober, maar in september is besloten het evenement wederom niet door te laten gaan.

	Boekjaaruren	Nacalculatie
Totaal	1.250	1.342

Debat en reflectie

Erfgoedhuis Zuid-Holland is een lerende organisatie. Binnen het erfgoedveld volgen wij de landelijke en internationale trends en ontwikkelingen, de actuele debatten en de innovatieve ideeën en methodieken. Deze kennis en informatie geven we door aan onze doelgroepen. Wij zijn diep ingebed in netwerken van erfgoedprofessionals en vertegenwoordigers van onze achterbannen. Hierdoor kunnen wij bij uitstek fungeren als spil tussen overheden en erfgoedorganisaties.

In 2020 hebben we deze positie op een aantal manieren in praktijk gebracht. Zo namen we actief contact op met erfgoedorganisaties toen deze werden getroffen door de verschillende lockdowns, om hun ondersteuningsbehoeften te peilen en hebben we hen geïnformeerd over maatregelen en aanpassingen die openstelling (deels) weer mogelijk maakten. In het verlengde hiervan heeft Erfgoedhuis ook gepleit voor extra provinciale noodsteun voor de cultuur- en erfgoedsector via gemeenten. Deze noodregeling van drie miljoen werd eind september beschikbaar.

Een aantal voorgenomen bijeenkomsten is niet doorgegaan. Beperkingen leveren ook mogelijkheden en kansen op. We hebben daarom een aantal activiteiten in digitale vorm

wel plaats laten vinden, om juist het debat en de reflectie op erfgoed te faciliteren en hiermee - niet in de laatste plaats - enigszins houvast en hoop te bieden in de onzekere coronaperiode.

C.1 ACTIVITEITEN EN NETWERKEN VOOR DE BREDE ACHTERBAN

C.1.1 Jaarlijkse Erfgoeddag

Ondanks corona werd besloten om de jaarlijkse Erfgoeddag op 19 november door te laten gaan, geheel online. Het digitale congres, getiteld *Erfgoed verbindt - verhalen en tradities voor de toekomst*, ging over immaterieel erfgoed, met daarnaast aandacht voor streektaal en -geschiedenis. Circa 200 geïnteresseerde studenten, vrijwilligers en professionals uit de erfgoedsector woonden (een deel van) de dag bij. Door het lineaire programma met presentaties, panelgesprekken en opgenomen filmbijdragen ontstond een afwisselend evenement. Na afloop gaf een meerderheid aan meer begrip te hebben gekregen van immaterieel erfgoed, de dag zelf werd beoordeeld als goed (4/5), of uitstekend (5/5).

C.1.2 Jaarlijkse Vrijwilligersdag

Samen met De Groene Motor hebben we voorbereidingen getroffen om een vrijwilligersdag te organiseren in Rotterdam. Helaas kon dit evenement vanwege de coronamaatregelen geen doorgang vinden. Als alternatief is er een campagne *Wat beweegt jou?* opgezet met de groenpartners in Zuid-Holland. We vroegen vrijwilligers van groen- en erfgoedorganisaties om een eigen selfie-video te maken over hun passie. Een compilatie van de inzendingen resulteerde in de *Vrijwilligers doen het zelf, doe je mee* -video die is gepresenteerd tijdens de Nationale Vrijwilligersdag op 7 december. De bezoekerscijfers van Zelf Doen in Erfgoed en Groen zijn gestegen naar 39.889 sessies. Zie: bit.ly/vrijwilligers-doejemee.

C.1.3 Jaarlijkse netwerkdag archeologie

Ieder jaar organiseert het Erfgoedhuis een netwerkdag voor vrijwilligers en professionals in de archeologie en historische verenigingen. Bij de organisatie wordt veelal nauw samengewerkt met de archeologische dienst van een gemeente waar de netwerkdag wordt gehouden. Dit jaar stond de netwerkdag gepland op 25 september. Er zijn in het voorjaar verkennende gesprekken gevoerd met de gemeente Den Haag, Voorschoten en Wassenaar. Helaas hebben wij de netwerkdag moeten annuleren, omdat de hoofd-doelstelling ('netwerken') niet waargemaakt kon worden in de anderhalvemetermaat-schap-pij. Er is nog nagedacht over een online oplossing, maar dit leek onvoldoende aan te sluiten bij het karakter van de dag en de doelgroep. Het geld dat gereserveerd stond voor de netwerkdag is deels ten goede gekomen aan de ontwikkeling van de nieuwe publieks-website van Erfgoedhuis Zuid-Holland, waarbij de doelgroep ook gebaat is.

C.1.4 Netwerk vrijwilligers in de archeologie

Het Erfgoedhuis onderhoudt een netwerk van vrijwilligers in de archeologie. Tweemaal per jaar organiseert Erfgoedhuis een vergadering met deze vrijwilligers en de provinciaal archeoloog. Doel is elkaar over en weer te informeren over ontwikkelingen en actualiteiten. Beide bijeenkomsten (april en november) zijn geannuleerd vanwege het verbod op fysieke bijeenkomsten in het kader van de coronamaatregelen. Erfgoedhuis heeft de betreffende verenigingen/erfgoedinstellingen wel benaderd met de vraag om melding te maken van eventuele zorgelijke vooruitzichten als gevolg van de coronamaatregelen. Ook heeft het Erfgoedhuis geïnformeerd of zij betreffende verenigingen of erfgoedinstellingen tegemoet kan komen in een bepaalde ondersteuningsbehoefte. Hier zijn geen specifieke reacties op gekomen. Uit informeel telefonisch contact met vrijwilligers komt het beeld naar voren dat de werkruimten van de verenigingen zijn gesloten en de activiteiten geen doorgang vinden, maar dat men elkaar om sociale redenen nog wel in digitale omgeving treft.

C.1.5 Netwerkdag en themabijeenkomst Molennetwerk

Voor 2020 stonden een themabijeenkomst (rond het thema Molens & Verhalen) en een netwerkdag gepland, voor eigenaren en beheerders van historische molens en vrijwillig molenaren. Vanwege de coronapandemie hebben deze bijeenkomsten niet plaatsgevonden.

C.1.6 Studiedag over Joods erfgoed

Deze inspiratiemiddag zou op 2 april 2020 plaatsvinden in het Verhalenhuis Belvédère in Rotterdam en had de titel *Leven in de Mediene. Joods cultureel erfgoed in Zuid-Holland* meegekregen. Het programma lag vast, met een lezing (*Sprekend verleden: sporen van vier eeuwen Zuid-Hollands Joods leven in de 21ste eeuw*) door dr. Bart Wallet (VU en UvA), korte presentaties van initiatieven op het gebied van het Joods erfgoed (Rob Snijders over joodserfgoedrotterdam.nl, Migiza Victoriashoop en Margreet Lenstra over het educatief programma rond het pinkas van de Joodse gemeente Edam en Ronald Kitsz over de Dijkssynagoge in Sliedrecht) en een paneldiscussie onder leiding van Mariëlle Hendriks. Vanwege de corona-perikelen hebben we moeten besluiten om de bijna vijftig deelnemers die zich hadden ingeschreven te informeren dat we de middag geen doorgang konden laten vinden. De middag kan hopelijk alsnog in 2021 plaatsvinden.

C.1.7 Lustrumconferentie voor historische verenigingen

Naar aanleiding van het 85-jarig bestaan van de historische vereniging Delfia Batavorum, is – onder de titel *Anders omgaan met erfgoed* – in samenwerking met deze vereniging door Erfgoedhuis gewerkt aan het samenstellen van het programma waarbij workshops en discussies elkaar afwisselen. Het symposium zou plaatsvinden op 28 mei 2020 in de Berlagezaal van de TU. De keynotespreker Riemer Knoop was vastgelegd en verschillende workshopleiders waren bereid gevonden onderwerpen te behandelen als Omgevingswet en de omgeving van het monument, Community Archaeology, Erfgoedmaken, Klimaat-

doelstellingen en –adaptatie en het stedelijk landschap e.d. De *save-the-date* was voor de coronapandemie verstuurd, maar vanwege de situatie niet opgevolgd door een officiële uitnodiging. Het symposium staat nu geprogrammeerd voor najaar 2021.

C.2 ACTIVITEITEN EN NETWERKEN VOOR ERFGOED PROFESSIONALS

Om te kunnen inspelen op wijzigingen in beleid blijven werknemers bij het Erfgoedhuis zelf goed op de hoogte van trends en ontwikkelingen in het veld. Ze reflecteren hierop met vakgenoten via diverse netwerken, om zodoende onze achterban steeds goed te kunnen informeren en bedienen. Juist dat inspelen op discussies en trends leidt soms op korte termijn tot (digitale) bijeenkomsten. Een goed voorbeeld daarvan waren de Erfgoedlabs, waar onder het motto *Samen denken – Samen doen - Samen creëren* de ErfgoedAcademie in nauwe samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed praktijkwerkplaatsen organiseerde voor het veld. Bij die labs werd kennis gedeeld en stonden uitdagingen of vraagstukken rondom participatie centraal. De medewerkers van Erfgoedhuis die hieraan deelnamen hebben hun opgedane inzichten met de collega's gedeeld, en zijn beter toegerust om het brede erfgoedveld in Zuid-Holland mee te nemen bij deze belangrijke onderwerpen.

Maar ook de vaste samenwerkingsverbanden waar deskundigheid en netwerk samenkomsten brachten in een coronajaar verbroedering, uitruil en nieuwe ideeën. Zo bezochten de bestuursleden van het Landelijk Contact Museumconsulenten de Vlaamse collega's voor uitwisseling van kennis, waarna het Museum voor Afrika in Tervuren werd bezocht, waar aansluitend een debat plaatsvond over de veranderende rol in communicatie in brede zin over koloniale collecties en kunst.

Ook werd intensief deelgenomen aan het Erfgoedplatform van Kunsten'92, alwaar op vele terreinen uitwisselingen van kennis en ervaring ten tijde van corona plaatsvond. Ook droeg Erfgoedhuis Zuid-Holland actief bij aan het ontwikkelen van een protocol voor monumentenbezoek tijdens corona.

C.2.1 Netwerkbijeenkomsten gemeentelijke en regionale archeologen

Erfgoedhuis Zuid-Holland organiseert driemaal per jaar netwerkbijeenkomsten voor gemeentelijke en regionale archeologen. Tijdens de bijeenkomsten worden archeologisch inhoudelijke zaken bediscussieerd, beleidsontwikkelingen besproken en informatie over actuele ontwikkelingen binnen de gemeenten uitgewisseld. Deelname aan de Netwerktafel Archeologie mag opgevoerd worden voor registratie in het Actorregister Archeologie, een kwaliteitssysteem voor afgestudeerde archeologen in Nederland om actuele deskundigheid binnen de beroepsgroep te waarborgen. In het afgelopen jaar stonden de bijeenkomsten in het teken van erfgoed in relatie tot de omgevingsvisie (maart), de impact van duurzaamheidsmaatregelen op het bodemarchief (juni) en digitale informatievoorziening van gemeentelijke depots (oktober). De eerste bijeenkomst met

negentien deelnemers vond nog net plaats voor corona. De tweede en derde bijeenkomst vonden online plaats met beide keren vijftien deelnemers.

C.2.2 Werkzaamheden Molennetwerk Zuid-Holland

Kennisdeling en ondersteuning

Ten behoeve van het netwerk van molenbeheerders en – vrijwilligers zijn activiteiten via verschillende media gecommuniceerd met de achterban en zijn de molens in Zuid-Holland bij een breed publiek onder de aandacht gebracht. De communicatiemiddelen die hierbij zijn ingezet zijn onze website, een digitale nieuwsbrief (in 2020 drie keer verschenen), Twitter, Facebook en Instagram.

Promotie goed beheer molenbiotopen

Op verzoek van de provincie Zuid-Holland is door het Erfgoedhuis de voorgaande jaren sterk ingezet op het stimuleren en verbeteren van beheer en onderhoud van molenbiotopen. Dit is mogelijk gemaakt met inzet van extra financiële middelen vanuit de provincie. In 2020 zijn met deze middelen quickscans van molenerven uitgevoerd. Het betreft molenerven van molens in bezit van de Rijnlandse Molenstichting en de Stichting Instandhouding Molens in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden (SIMAV).

Om de diverse projecten die met de extra middelen zijn gerealiseerd te evalueren is een bijeenkomst georganiseerd op 22 januari 2020. Deze vond plaats in molen Kyck over den Dyck in Dordrecht en werd door 21 betrokken molenaars en eigenaren bezocht.

Publieksbereik

In 2020 heeft het Erfgoedhuis ondersteuning geboden bij de opzet van twee molenroutes op het eiland Voorne-Putten. Door de plaatselijke molenaars wordt dit verder ontwikkeld en uitgezet.

Erfgoedhuis heeft zitting in het bestuur van The International Molinological Society (TIMS). Dit is wereldwijd de enige organisatie die zich op internationaal niveau bezighoudt met historische wind- en water- en door dieren aangedreven molens. Hiermee wordt de aansluiting op de internationale ontwikkelingen binnen het vakgebied geborgd.

C.2.3 Overleg Provinciale Steunpunten Cultureel Erfgoed

De provinciale steunpunten cultureel erfgoed komen met grote regelmaat bijeen. In 2020 vonden de meeste bijeenkomsten digitaal plaats. De belangrijkste onderwerpen die werden besproken waren: de Omgevingswet, en dan met name zaken die gemeenten voor het van kracht worden van de wet dienen te regelen; de modelverordening van de VNG op de gemeentelijke adviescommissie; de Webinar Omgevingswet die de steunpunten in samenwerking met de RCE voorbereiden; het Programma Toekomst Religieus Erfgoed en de Kerkenvisies; de op handen zijnde verplichting om rekening te houden met de omgeving van het monument. Met de ErfgoedAcademie, de RCE en het NRF werd gesproken over een nieuw format voor de bijeenkomsten Actualiteiten en Ontwikkelingen die in

gezamenlijkheid met de steunpunten zullen worden georganiseerd. Met de RCE vonden twee overleggen plaats om elkaar te informeren en de onderlinge samenwerking af te stemmen.

C.2.4 Overleg Provinciale Erfgoedinstellingen Nederland (OPEN)

Binnen het OPEN-platform voor provinciale erfgoedhuizen, waarin 11 van de 12 provincies vertegenwoordigd zijn, is er in het afgelopen coronajaar intensief samengewerkt rondom verschillende thema's. Dit resulteerde onder andere in het projectplan *Regio is Groei*, dat drie pijlers bevat: een interprovinciale website voor erfgoedvrijwilligers met vraag en aanbod, informatie en instructie en een erfgoedparticipatieloket ter ondersteuning van erfgoedgemeenschappen en burgerparticipatie. Dit plan was vooral ingegeven door het grote belang dat nu wordt gehecht aan erfgoed voor de samenleving (*Erfgoed Telt!* Ministerie OCW 2018) en de cruciale rol die vrijwilligers spelen bij de sociaal-maatschappelijke waarde van erfgoed (FARO-verdrag en *Vind elkaar in erfgoed 2020-2021*). Deze activiteiten werden ontwikkeld met steun van het Prins Bernhard Cultuurfonds, het Mondriaan Fonds en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Ter voorbereiding hierop verrichte Pyrrhula Research Consultants in opdracht van OPEN en met steun van het Mondriaan Fonds een onderzoek naar de actuele rol die vrijwilligers spelen in het behoud, bruikbaar maken en positioneren/presenteren van het Nederlandse erfgoed. Hoe worden deze vrijwilligers ondersteund en hoe zou dat beter kunnen? Het rapport *Ondersteuning van erfgoedvrijwilligers. Een onderzoek in de twaalf provincies* is inmiddels verschenen. Erfgoedhuis Zuid-Holland was initiatiefnemer en penvoerder van dit onderzoek. Erfgoedhuis Zuid-Holland voert tevens het secretariaat van OPEN. De gezamenlijke site openerfgoed.nl werd ook jarenlang onderhouden door Erfgoedhuis Zuid-Holland. Die taak is per 2020 overgenomen door Erfgoedpartners in Groningen.

C.2.5 Kring van Zuid-Hollandse archivarissen

In 2020 werd er opnieuw samengewerkt met de Kring van Zuid-Hollandse Archivarissen. Erfgoedhuis ondersteunde de Kring bij vier online bestuursvergaderingen en een online ledenvergadering. Er was eind maart een kennisbijeenkomst over *archiving by design* gepland, maar die is niet doorgegaan: het programma kwam niet rond voordat de eerste corona-lockdown werd aangekondigd.

C.2.6 AVA-Net Experts

NORAA staat voor Nationaal Overleg Regionale Audiovisuele Archieven. AVA_Net is een onafhankelijke netwerkorganisatie voor audiovisuele collectiehouders in Nederland. Op 18 juni was er een online symposium van AVA_Net met als thema Samenwerken (ook in coronatijden). Op 12 november was er een online vergadering van NORAA. Erfgoedhuis heeft deelgenomen aan beide bijeenkomsten.

C.2.7 Museumplatform Zuid-Holland

Op 27 januari vond een drukbezochte bijeenkomst over Duurzaamheid van de collectie en duurzaamheid van het gebouw plaats bij het Vrijmetselarij Museum. De bijeenkomst over het opstellen van meerjarenbeleidsplan is op 12 oktober digitaal doorgegaan. Om het wegvallen van een derde bijeenkomst enigszins te verzachten is de achterban digitaal vaker geïnformeerd: de steeds veranderende regels over omgang met anderhalve meter afstand, met publiek, en met vrijwilligers op leeftijd leverden veel vragen op bij het veld. Doordat Erfgoedhuis via de professionele netwerken ook met de Nederlandse Museumvereniging kennis deelt, konden veel tips, regels, en beleid via dit landelijke netwerk gecommuniceerd worden met het Zuid-Hollandse veld (velen zijn financieel te weinig draagkrachtig om lid van de NMV te zijn).

Op verzoek van de provincie werd in mei een enquête onder de musea gehouden over de omgang met alle beperkingen ten gevolge van corona: dit is gedaan in de vorm van een uitgebreide belronde langs zestig musea.

Met betrekking tot musea heeft het Erfgoedhuis ook zitting gehad in de adviescommissie voor het aanwijzen van een regionaal museum die voor vier jaar structurele gelden via de Basisinfrastructuur (BIS) zou gaan ontvangen. De commissie, bestaande uit vertegenwoordigers uit het veld en de provinciale politiek, adviseerden Gedeputeerde Staten hierin. De voordracht van Stedelijk Museum Schiedam door Gedeputeerde Staten aan minister Van Engelshoven van cultuur werd overgenomen.

	Boekjaaruren	Nacalculatie
Totaal	2.350	3.467

Toelichting

Hoewel een aantal voorgenomen activiteiten vanwege de coronapandemie is afgelast, werden deze wel voorbereid en daarvoor werden ook uren geschreven. De voorbereiding van de Erfgoeddag 2020 die in digitale vorm plaatsvond, vergde beduidend meer uren dan wanneer de dag in fysieke vorm had plaatsgevonden. Ook vormde de coronapandemie aanleiding voor meer overleg en afstemming met allerhande netwerken waarin Erfgoedhuis Zuid-Holland functioneert om er voor te zorgen dat wij onze achterbannen adequaat konden informeren over het omgaan met de coronamaatregelen en hen *best practices* konden aanleveren.

D

Collectieve vertegenwoordiging en promotie van het Zuid-Hollandse erfgoed

Hieronder zetten we uiteen door welke activiteiten we het erfgoedbeleid van de provincie ondersteunden en hoe we het erfgoed in de provincie Zuid-Holland konden promoten en publiek toegankelijker maken.

Een mooi voorbeeld is een Erfgoedlijn waar een route werd ontwikkeld en gepromoot door (digitale) promotie: zulke zaken geven veel positieve reacties in het veld; liefhebbers van groen en erfgoed kunnen op eigen gekozen tijd zelf het prachtige historische landschap en bebouwing gaan bekijken omdat ze erover hebben gelezen of gehoord.

Daartoe blijven nieuwsbrieven naar de achterban waardevol. Maar ook verhalen op een goed bezochte website, bijvoorbeeld over Indië, over het slavernijverleden, over quarantaine en eerdere periodes in de geschiedenis waar een virus de wereld veranderde, geven aan een groot publiek de kans om ontwikkelingen, verwacht en onverwacht, beter te duiden. Zoals verwacht mag worden van een Erfgoedhuis met vele experts aan boord trachten we iedere keer in te spelen op maatschappelijke kwesties, en niet alleen de aansluiting te zoeken in onderwerpen, maar om ook de achterban daarbij te voorzien van kennis, tools en ideeën.

D.1 COMMUNICATIE- EN PR-WERKZAAMHEDEN

Op de corporate website (erfgoedhuis-zh.nl) publiceerden we 42 nieuwsberichten, vanzelfsprekend ging een aantal daarvan over corona: over strengere en versoepelde maatregelen, corona-protocollen, financiële ondersteuning, of online expo's voor bijvoorbeeld musea. De website werd ruim 26.000 keer bezocht, een kleine groei ten opzichte van 2019.

De algemene nieuwsbrief verscheen in 2020 tien keer en werd verzonden aan zo'n 1.700 abonnees. In deze nieuwsbrief is de achterban steeds geïnformeerd over ontwikkelingen, nieuwe wetgeving, interpretatie, subsidies, *best practices* en handleidingen. Al deze eigen- en externe berichten over erfgoed deelden we ook via onze social media-accounts: Twitter en Facebook (beide gedurende het jaar gegroeid naar 2.100 volgers) en LinkedIn (537 volgers).

D.2 ALGEMENE ERFGOEDLIJNONDERSTEUNING

Medewerkers van het Erfgoedhuis zijn bij elk van de zeven erfgoedlijnen betrokken. Hun rol varieert van secretaris tot toehoorder en adviseur van de projectleider. Ook besteedt Erfgoedhuis aandacht aan de communicatie rondom de erfgoedlijnen, zowel intern met de deelnemers aan de erfgoedtafels als extern naar publiek. Een medewerker van het Erfgoedhuis neemt bovendien deel aan het driewekelijks overleg dat de provinciale projectleiders van de erfgoedlijnen hebben. In dit overleg worden de algemene grote lijnen van de erfgoedlijnen besproken, het proces, de 'vieringen' waarbij de gedeputeerde een rol kan hebben, de externe communicatie, het financieel kader en de speerpunten voor het eerstkomende jaar. Ook wat het Erfgoedhuis doet en kan doen voor de erfgoedlijnen is regelmatig onderwerp van bespreking.

D.3 SPECIFIEKE ERFGOEDLIJNONDERSTEUNING

Naast de algemene erfgoedlijnenondersteuning (zie boven) wordt per erfgoedlijn ook specifieke erfgoedlijnenondersteuning geboden. Dit betreft onder meer de communicatie van de erfgoedlijn met het publiek via een van de websites van het Erfgoedhuis en via de social media. Voor de lijnen Trekvaarten en Atlantikwall worden Twitter- en Facebook-accounts bijgehouden waar regelmatig wetenswaardigheden worden vermeld en activiteiten aangekondigd. De Atlantikwall heeft op Twitter 637 en op Facebook 1.263 volgers. De lijn Trekvaarten heeft op Twitter 218 en op Facebook 235 volgers. Voor de erfgoedlijn Atlantikwall is in het najaar ook een Instagram-account gestart ([atlantikwall_zuidholland](https://www.instagram.com/atlantikwall_zuidholland)), dat binnen een maand 250 volgers kreeg.

D.3.1 Atlantikwall

De erfgoedlijn Atlantikwall heeft dit jaar in september één fysieke bijeenkomst kunnen organiseren in het Herdenkingscentrum Oranjehotel in Scheveningen. Tijdens die bijeenkomst werden de projecten voor 2021 gepitcht. In een bijeenkomst daarop met voorzitter, projectleider en extern adviseur zijn de aangevraagde projecten geprioriteerd. Daarnaast voert het Erfgoedhuis zelf ook projecten uit voor de verschillende erfgoedlijnen. Bij de Atlantikwall is in 2020 een voorstel ingediend en toegekend voor het maken van een kinderpaspoort. Voor dit project is 16.000 euro toegekend door de erfgoedtafel; het zal in 2021 worden uitgevoerd.

D.3.2 Goeree-Overflakkee

Het communicatieteam van deze erfgoedlijn, bestaande uit Eilandmarketing, VVV Inspiratiepunt, Stichting Podium, een journalist, het Erfgoedhuis en de provincie – heeft in 2020 enkele publicaties uitgebracht, die het verhaal van deze erfgoedlijn beter voor het voetlicht brengen. Door corona werd de planning iets aangepast. Maar een brochure over de Havenkanalen, een nieuwe editie van het Erfgoedmagazine *Goeree-Overflakkee*, een winterbijlage met tips voor de kerstvakantie (voor de laatste speech van minister-president Rutte van 14 december gerealiseerd) en een artikel in het tijdschrift *FietsActief* zijn toch allemaal in 2020 verschenen. Ook de Facebookgroep is regelmatig gevoed met korte nieuwsberichten. Vanwege corona is er geen publieks-evenement op Open Monumentendag geweest.

D.3.3 Landgoederenzone / Hollands Buiten

Dag van het Kasteel

Eind 2019 is een start gemaakt met het treffen van de voorbereidingen voor de Dag van het Kasteel 2020. In de loop van maart 2020 werd duidelijk dat een evenement in juni dat grote groepen mensen op de been brengt, niet wenselijk zou zijn en is in overleg met de projectleider en in afstemming met de subsidiënten besloten de activiteiten door te schuiven naar de Open Monumentendag. Echter, in aanloop naar deze dag in september bleek het niet verantwoord dit doorgang te laten vinden. Na afstemming met de projectleider is de subsidiënten verzocht akkoord te gaan met het doorschuiven van de realisatie van de prestaties in 2021. De financiers zijn zo flexibel geweest hiermee in te stemmen.

Prins Frederik Parkenroute

Erfgoedhuis heeft de coördinatie van dit project op zich genomen. In 2020 zijn er drie wandelroutes uitgezet in het voormalige landgoed van prins Frederik der Nederlanden. Deze worden begin 2021 daadwerkelijk in het veld bewegwijzerd. Voor het project is een gedeelte van de website van de gemeente Wassenaar ingericht om het brede publiek te informeren over het voormalige landgoed en de routes. Ter verlevendiging van de site zijn vijf korte filmpjes vervaardigd. De routes zelf worden gepubliceerd op de website landgoedwandelen.nl. De teksten hiervoor zijn geschreven en het beeldmateriaal verzameld. Als de routes daadwerkelijk zijn gelanceerd, wordt de informatie online gezet.

Er is een speeltoestel in de vorm van een door paarden voortgetrokken koets ontworpen en geplaatst nabij Huize de Paauw en er zijn in overleg met Dunea ontwerpschetsen gemaakt om de toegang tot het voormalige hertenkamp op te waarderen.

Landgoedwandelen II

In vervolg op het realiseren van wandelroutes in het zuidelijke deel van de Landgoedezone, is een projectplan geschreven om dit ook in het noordelijke deel van de zone te doen. Hiertoe is overleg gevoerd met de gemeenten Hillegom, Lisse, Noordwijk, Teylingen, Katwijk en Oegstgeest. Het projectplan is ingediend en opgenomen in het Maatregelenpakket erfgoedlijnen 2021 en zal in 2021-2022 worden uitgevoerd.

D.3.4 Neder-Germaanse Limes

Erfgoedhuis is inhoudelijke sparringpartner voor de projectleider van de Neder-Germaanse Limes. Erfgoedhuis heeft om die reden geparticipeerd in overleggen over opdrachten die provincie Zuid-Holland heeft verleend in het kader van de Limes. Dit betreft het ontwikkelen van een aanpak om de organisatiestructuur en slagkracht van het Zuid-Hollandse deel van Limes te versterken (aanvankelijk gericht op de marketing en het betrekken van ondernemers bij de Limes) en de opdracht Meten is Weten. De laatstgenoemde opdracht richt zich op het inzichtelijke en meetbaar maken van de impact van de investeringen op het publieksbereik.

Romeinse Limes Nederland

Erfgoedhuis heeft zitting in de stuurgroep Romeinse Limes Nederland (hierna: RLN). Andere participanten in dit consortium zijn Erfgoed Gelderland en Landschap Erfgoed Utrecht. De RLN heeft de opdracht van de Landelijke Limes Samenwerking (hierna: NLS) om netwerkvorming te bewerkstelligen, de communicatie en PR te verzorgen, het educatief aanbod onder de aandacht en op een hoger peil te brengen en te werken aan het publieksbereik. Deze opdracht is verstrekt aan het consortium door de NLS en verslag over de activiteiten wordt dan ook afgelegd aan dit gremium. Behalve via de stuurgroep draagt Erfgoedhuis ook direct bij door inzet bij de redactie van en het aanleveren van content voor de website romeinen.nl, het versterken van de PR en marketing en het educatieve aanbod.

D.3.5 Oude Hollandse Waterlinie

De werkgroep Merk & Marketing is drie maal digitaal bijeengekomen. De werkgroep richt zich voor het grootste deel op de (online) strategie die nodig zal zijn om het 350-jarig bestaan in 2022 van de linie onder een breed publiek bekend te maken. Verschillende producten worden besproken en verder door de partners uitgewerkt zoals een fotoproject Linie van Boven, het maken van een korte speelfilm over het Rampjaar, het ontwikkelen van een universele kaart Oude Hollandse Waterlinie en een nieuwe publicatie over de Oude Hollandse Waterlinie. Het Erfgoedhuis heeft in 2020 het projectplan Erfgoedpaspoort Oude Hollandse Waterlinie ontwikkeld en ingediend. Het project is opgenomen in het Maatregelenpakket erfgoedlijnen 2021.

D.3.6 Trekvaarten / Hollands Welvaren

Website

Voor Trekvaarten is in het voorjaar van 2020 de website Hollands Welvaren gestart, naar analogie van Hollands Buiten voor de Landgoederenzone. De bedoeling is dat partners van de erfgoedlijn via deze website updates van evenementen en activiteiten doorgeven. Mede vanwege corona is dit nog nauwelijks van de grond gekomen. De naam 'Hollands Welvaren' als merknaam voor de erfgoedlijn Trekvaarten wordt sinds dit jaar consequent gebruikt in de communicatie. De erfgoedlijn Trekvaarten heeft dit jaar één fysieke (in Vlaardingingen) en één virtuele erfgoedtafel georganiseerd waar projecten werden toegelicht. Daarna is met de voorzitter en de projectleider een prioritering opgesteld.

Boek

Het project Atlas van de Trekvaarten is in 2019 gestart en zou oorspronkelijk in 2020 worden afgerond, maar de oplevering is, met goedkeuring van de provincie Zuid-Holland, uitgesteld tot juni 2021. Het betreft een boek in *full colour* op groot formaat van 200 pagina's. De erfgoedlijn heeft 25.000 euro bijgedragen, maar er is tevens voor 20.000 euro aan externe fondsen geworven, wat veel tijd kostte. Het Erfgoedhuis draagt zelf 3.500 euro bij. Medewerkers van het Erfgoedhuis vormen de kernredactie en hebben zelf ook enkele hoofdstukken geschreven. Daarnaast zijn er bijdragen van een tiental auteurs. Het boek wordt uitgegeven door Uitgeverij Thoth in een oplage van 2.500 exemplaren.

D.3.7 Waterdriehoek

De erfgoedlijn Waterdriehoek heeft in 2020 één fysieke erfgoedtafel gehouden. Later dat jaar volgden nog twee bijeenkomsten via Microsoft Teams, waar de projecten voor 2021 werden toegelicht. Als *spin-off* van de Waterdriehoek startte in 2019 het programma *Herdenking Elisabethsvloed 1421-2021*. Dit programma wordt gefinancierd door de provincie Zuid-Holland, gemeente Dordrecht en regio West-Brabant. Begin 2020 werd een programmamanager benoemd om alle activiteiten te coördineren, maar de coronamaatregelen doorkruisten alles. Om ruimte te scheppen is de uitvoeringstermijn van het programma zowel verschoven als uitgerekt en zal nu de periode mei 2021 tot september 2022 omvatten, zodat de voorbereidingen over een langere tijd worden uitgesmeerd. Het Erfgoedhuis is vertegenwoordigd in de programma-klankbordgroep, neemt deel aan de overleggen en heeft ook zelf een projectvoorstel ingediend: het houden van de Erfgoeddag rond het thema water in november 2021 in Dordrecht. In samenwerking met *Holland Historisch Tijdschrift* wordt een Elisabethsvloed-special uitgebracht in juni 2021.

D.4 HET ONTSTAAN VAN HOLLAND

Nadat in 2018 en 2019 het programma *Ontstaan van het graafschap Holland* stukje bij beetje van de grond kwam, zou dit in 2020 een grootschaliger vorm krijgen,

georganiseerd op de wijze van een erfgoedtafel. De startbijeenkomst die in april 2020 zou plaatsvinden werd keer op keer vanwege corona-maatregelen uitgesteld, maar vond uiteindelijk wel fysiek plaats op landgoed Ockenburgh op 9 september. De bijeenkomst maakte enthousiasme los bij de deelnemers en een tweede bijeenkomst was gepland voor november of december. Helaas gooide corona opnieuw roet in het eten. Een virtuele bijeenkomst vereiste een betere voorbereiding en de eerstvolgende bijeenkomst werd daarom uitgesteld tot 5 februari 2021 via het Zoom-account van het Erfgoedhuis, dat ook de moderatie verzorgt. Ondanks het enthousiasme heeft het programma het afgelopen jaar nog weinig kunnen doen. Teneinde contact te onderhouden tussen de deelnemers is een besloten Facebookgroep gestart waarvoor deelnemers zich aan kunnen melden. Deze groep wordt gemodereerd door het Erfgoedhuis.

D.5 ARCHEOLOGISCHE KRONIEK

Erfgoedhuis geeft jaarlijks een *Archeologische Kroniek Zuid-Holland* uit: een overzichtswerk van archeologische ontdekkingen uit het voorgaande kalenderjaar. Hiermee wordt het hiaat ondervangen tussen het onderzoek en de uitwerking van archeologische vindplaatsen in Zuid-Holland. De kroniek wordt in opdracht van Erfgoedhuis samengesteld door TGV teksten & presentatie. De kroniek heeft toegankelijke teksten en is rijk geïllustreerd. Een echt publieksboek dus, dat mogelijk gemaakt wordt door de vele archeologen en vrijwilligers die eraan hebben bijgedragen. Ook dit jaar bleek tijdens de productie dat er vanwege de grote toestroom van artikelen een extra katern moest worden toegevoegd, waarmee het totaal aantal pagina's op 72 uitkwam.

De archeologische kroniek verscheen in oktober in een oplage van duizend exemplaren, die gratis is aangeboden aan de leden van historische en archeologische verenigingen in Zuid-Holland. De kroniek is ook digitaal beschikbaar via de website van het Erfgoedhuis.

D.6 PILOT PUBLICEREN MET OPEN LICENTIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE KRONIEK

Het is gelukt om de nieuwe editie van de *Archeologische Kroniek Zuid-Holland* te publiceren onder een Creative Commonslicentie, om precies te zijn de licentie Naamsvermelding/Gelijk Delen. Dat betekent dat informatie en bijdragen uit de kroniek, mits voorzien van bronvermelding, overgenomen mogen worden zonder dat daarvoor toestemming hoeft te worden gevraagd. Historische verenigingen kunnen nu bijvoorbeeld eenvoudig bijdragen over hun woonplaats benutten en dat geldt bijvoorbeeld ook voor Wikipedia. Hiermee hopen we het bereik van de kroniek te vergroten en archeologische informatie over Zuid-Holland beter te ontsluiten.

	Boekjaaruren	Nacalculatie
Totaal	7.266	5.084

Toelichting

Binnen deze categorie valt het bieden van ondersteuning in het kader van het erfgoedlijnenbeleid (algemeen en specifiek). Vooral activiteiten die te scharen zijn onder de specifieke ondersteuning hebben vanwege de coronapandemie geen doorgang gevonden of is de realisatie ervan vertraagd. Zo vond de Dag van het Kasteel geen doorgang, werd de uitvoering van de Prins Frederiks Parkenroute vertraagd e.d. Ook aan het project Ontstaan van Holland werden vanwege de coronapandemie minder uren besteed dan was voorzien.

E

Deskundigheids- bevordering

Educatie is een smal en breed begrip: de ene denkt bij educatie aan het onderwijs, de ander zelfs alleen aan basisschoolkinderen, en weer anderen leren tot op hoge leeftijd bij omdat ze werken in een erfgoedorganisatie (zoals een molen of een museum) en trainingen wensen om bij te blijven. Het Erfgoedhuis hecht aan 'een leven lang leren', maar ziet uiteraard dat verschillende doelgroepen ook anders bediend moeten worden dan met onze huidige trainingen, lesprojecten en -aanpak.

Gelukkig waren medewerkers en ook onze hard- en software al in grote mate voorbereid op het digitaal lesgeven en het bieden van digitale educatietools op school, waardoor de beperkingen die corona met zich bracht niet alle geplande cursussen ondermijnden. Wel werden de cursussen op maat (waarbij vrijwilligers van één museum of andere erfgoedinstelling tegelijk op eigen locatie training krijgen) en de trainingen voor vrijwillige molenaars opgeschoven naar 2021, omdat daarbij de live-interactie een essentieel onderdeel is.

Onze cursusruimte werd afgelopen zomer omgetoverd tot een studio, waar docenten en cameratteam bijeenkwamen om toch voor de cursisten passende trainingen op te nemen.

Het lesproject Digitale Scheurkalender, waar in nauwe samenwerking met onze collega's van Kunstgebouw werd gewerkt aan een editie voor het vmbo, was al een digitale snack in de klas.

E.1 EXTRA ONDERSTEUNING VOOR ERFGOED-VRIJWILLIGERS: KENNIS IS KRACHT

In 2020 zijn twee cursussen fysiek gegeven: *Impactmeting* en *Jong publiek veroveren*. Daarna kwam de eerste *lockdown*, en waar geplande cursussen aanvankelijk werden doorgeschoven, is vervolgens ingezet op een digitaal aanbod: de beste combinatie bleek een video-opname van de docent, met een korte uiteenzetting van de cursus, waarna de cursisten samen met de docent digitaal in overleg gingen over hoe de theorie in praktijk 'thuis' toe te passen. Op deze manier hebben we in 2020 zes cursussen digitaal kunnen aanbieden. Uit de enquêtes achteraf bleek dat de waardering onverminderd hoog was.

De geplande cursussen op maat, waarbij meerdere vrijwilligers van eenzelfde instelling worden getraind in het 'eigen' museum, zijn in overleg met de coördinatoren uitgesteld naar 2021, omdat daarbij de live ontmoeting en het overleg met de groep belangrijk is.

E.2 CURSUSSEN MOLENNETWERK

In 2020 stond een cursus *Molengids* gepland en een workshop *Nalatenschappen werven*. Vanwege corona hebben deze cursussen niet plaatsgevonden. Voor de cursus *Molengids* is gewerkt aan een deels digitale en deels fysieke variant. Deze wordt in 2021 uitgerold. Tevens is gewerkt aan een nieuw cursusboekje *Molengids* voor *Molengidsen*.

E.3 ERFGOEDEDUCATIE OP DE ERFGOEDLIJNEN

Op de erfgoedlijnen zijn twee projecten voorbereid die in 2021 opgeleverd gaan worden. Dit betreft een duurzaam educatieproject op de Oude Hollandse Waterlinie waar in ieder geval vier gemeenten langs deze erfgoedlijn een mooi lespakket inclusief bezoek- of gastles gaan krijgen. De aanvraag is voorbereid en goedgekeurd door de erfgoedtafel. Om dit lespakket goed in te bedden bij de scholen doen we dit project samen met Kunstgebouw en is Stichting Oude Hollandse Waterlinie onze inhoudelijke partner. Daarnaast wordt er aan een buitenschools product gewerkt langs de Prins Frederik Parkenroute, deel van de Landgoederenzone. Deze educatieve ontdekingstocht is voor kinderen van 7 tot 11 jaar.

E.4 OVERIGE ERFGOEDEDUCATIE-ACTIVITEITEN

Er werd een cursus *Erfgoedles Maken voor docenten* in Zwijndrecht gegeven en verschillende erfgoededucatiecursussen worden nu via de Kunstgebouw Academie aangeboden aan docenten. Daarnaast lanceerden we de Digitale Scheurkalender Burgerschap, een tool voor het digibord die kunst en erfgoed aan burgerschapsonderwerpen als democratie, globalisering en diversiteit koppelt. Deze werd ontwikkeld voor de onderbouw van het vmbo, in samenwerking met Kunstgebouw. Het project kreeg veel aandacht en wordt veel gebruikt door docenten in heel Nederland. Ook is het project Erfgoedwijzer gestart, dat gaat over erfgoedwijsheid toepassen in het basisonderwijs. De lancering werd gehouden samen met verschillende erfgoedhuizen, de Reinwardtacademie en Imagine IC.

	Boekjaaruren	Nacalculatie
Totaal	1.800	2.029

Toelichting

Het digitaal aanbieden van cursussen heeft meer uren geveerd dan wanneer hetzelfde cursusaanbod in fysieke vorm doorgang had gevonden.

F

Innovatieruimte

Er spelen op het moment landelijk en mondiaal zoveel ontwikkelingen die in meer of mindere mate invloed hebben op het werk van medewerkers van het Erfgoedhuis, dat soms omschakelen, of direct de koers wijzigen, of deelnemen aan het debat zinvol zijn. Vaak gebeurt dit omdat een trend vraagt om een actie of reactie van ons, en aangezien de precieze actie of reactie vooraf moeilijk te benoemen zijn, scharen we deze activiteiten onder innovatie.

Denk aan de klimaatcrisis en de weerslag die deze heeft op monumenten en archeologie, de coronacrisis met alle verregaande consequenties daarvan voor musea en andere erfgoedinstellingen met een publieksfunctie, de discussie over koloniaal erfgoed en het retourneren van roofkunst tot en met het aanpassen van vocabulaire bij de informatievoorziening, of het verduurzamen van monumentaal erfgoed. En dan zijn er wettelijke verplichtingen die hun weerslag hebben op ons werk, zoals de uitvoering van de omgevingswet, de consequenties van het omarmen van het verdrag van Faro, en het steeds meer bewuste gevoel dat niet al ons erfgoed inclusief genoeg wordt verteld, bewaard, aangeboden en vastgesteld.

Veel van bovenstaande zaken passeren ons bord; sommigen vroegen al om actie in 2020, en anderen kregen een plek in het jaarplan 2021. We hebben soms zaken intern bij besprekingen geagendeerd en er werkgroepen voor opgericht (immaterieel erfgoed, verdrag van Faro), we zijn tot een landelijk netwerk toegetreden (erfgoedvrijwilliger.nl) of hebben ingespeeld op de veranderingen door themamiddagen (bijvoorbeeld voor het museumplatform) hieraan te wijden. Ook hebben we soms direct de nieuw beschikbare informatie via speciale uitgaves van ons digitale nieuws verzorgd, of hebben we actief contact gezocht met onze achterban door bijvoorbeeld musea, molens, gemeenten en archeologische verenigingen te bellen om ze in de coronatijd bij te staan. Ook hebben we vanwege corona ons cursusaanbod op innovatieve wijze moeten aanpassen om het te kunnen blijven aanbieden in 2020, zie hiervoor B.1 en E.1.

	Boekjaaruren	Nacalculatie
Totaal	100	369

Toelichting

Aangezien veel activiteiten fysiek geen doorgang konden vinden, zijn in 2020 extra uren besteed aan het ontwikkelen van e-learning modules en aan het uitwerken van een format voor het digitaal aanbieden van voornoemde activiteiten.

G

Incidentele opdrachten

G.1 PUBLICATIE DE BEVRIJDING VOLGENS OOGGETUIGEN

In mei 2019 kreeg het Erfgoedhuis van de provincie Zuid-Holland in het kader van 75 jaar bevrijding in 2020, de opdracht om een publicatie samen te stellen met verhalen van Zuid-Hollanders over de bevrijding in 1945. Hier is het laatste half jaar van 2019 vooral redactioneel aan gewerkt. Tijdens de eerste maanden van 2020 vond het vormgevings-, correctie- en productieproces plaats. Het eindresultaat was een mooi vormgegeven boek *DE BEVRIJDING volgens ooggetuigen* van 238 pagina's in hardcover met leeslint. De provincie Zuid-Holland was de opdrachtgever en financier, maar het Erfgoedhuis trad als uitgever op. Voor de vereffening van kosten en inspanningen rondom de promotie en distributie werd een aparte overeenkomst gemaakt met de programmamanager '70 jaar Bevrijding' aan de kant van de provincie.

Een beoogde presentatie in aanwezigheid van Commissaris van de Koning Jaap Smit en genodigden kon door corona niet doorgaan. Daarom is besloten om het boek vanaf eind april te verkopen via de website van het Erfgoedhuis. Een publiciteitscampagne via diverse media en de eigen social media volgde. Het boek is dankzij optredens en interviews bij Omroep West en RTV Rijnmond uitgebreid onder de aandacht gebracht. Via onze postkamer zijn honderden exemplaren van het boek verzonden, ook de presentexemplaren uit naam van de commissaris van de koning en de provincie.

Omdat het boek niet via het Centraal Boekhuis beschikbaar is, werd het door middel van een mailing aan geselecteerde boekwinkels aangeboden, wat tot een behoorlijk aantal bestellingen leidde. Enkele gemeenten deden grote bestellingen vanwege Veteranendag. Al deze bestellingen zijn vervolgens door Erfgoedhuis persoonlijk in mei en juni afgeleverd. De reacties op het boek waren positief tot zeer positief. In diverse recensies worden opzet, uitwerking en afwerking geprezen. Het boek mag gelden als een fraai visitekaartje van het Erfgoedhuis en hopelijk kan er in 2021 nog wat mee worden gedaan.

G.2 EERSTE HULP BIJ VERDUURZAMEN VAN MONUMENTEN

In januari 2020 heeft het gehele team van monumentenwachters een tweedaagse in-companytraining *Duurzaamheid en monumenten* gevolgd. Later in het jaar heeft een kleinere delegatie nog aanvullende cursussen op het vlak van bouwfysica en gebruik van warmtemeters gevolgd. Dit was de start van een nieuwe dienst die de Monumentenwacht met dank aan een incidentele subsidie vanuit de afdeling Energietransitie bij de provincie Zuid-Holland heeft kunnen ontwikkelen: het uitbrengen van adviezen over het verduurzamen van monumenten. Diverse voorbereidende werkzaamheden en ict-onderzoeken zijn hiervoor uitgevoerd. Dit resulteerde in de aanstelling van een speciale adviseur duurzaamheid die per oktober 2020 de inrichting van het Duurzaamheidsloket bij de Monumentenwacht voortvarend heeft opgepakt.

Er is onderzoek gedaan en kennis verworven over het verduurzamen van monumenten ter identificatie van de huidige markt en de behoeften en verwachtingen van onze bestaande klanten. Op basis daarvan zijn richtlijnen opgesteld voor het ontwerp en de inhoudelijke structuur van duurzaamheidsadviezen. Tegelijkertijd is er een klantenloket opgezet. Ter ondersteuning van dit proces is een intakeformulier ontwikkeld zodat de klantcontacten op een efficiënte en gestructureerde manier plaatsvinden.

Ook is er een start gemaakt met het opbouwen van een netwerk op nationaal niveau om de recente kennis en activiteiten omtrent duurzaamheid zo veel mogelijk te benutten en te delen. De verwachting is dat er in het voorjaar van 2021 gestart wordt met het uitvoeren van duurzaamheidsadviezen door onze wachters.

G.3 STUDIEDAG DIGITALE DUURZAAMHEID

Deze studiedag zou plaatsvinden tijdens de landelijke week van het digitaal erfgoed, georganiseerd door het Netwerk Digitaal Erfgoed in het najaar van 2020. De week is niet doorgedaan en derhalve is de studiedag doorgeschoven naar 2021, ondergebracht binnen het project Kennis is Kracht.

G.4 WERKZAAMHEDEN MONUMENTENWACHT

Doel

De afdeling Monumentenwacht Zuid-Holland binnen het Erfgoedhuis maakt zich al vele jaren sterk voor een goed beheer en onderhoud van monumenten en andere historische en beeldbepalende gebouwen. De wachters doen dit door eigenaren en beheerders van monumenten bij te staan met onafhankelijk advies over de bouwkundige staat van hun monument en door het uitvoeren van periodieke inspecties. Goed onderhoud is immers cruciaal voor de instandhouding van gebouwd erfgoed.

Ontwikkelingen

Innovatie en efficiency in de dienstverlening

Om goed in te spelen op de wensen en behoeften van de hedendaagse monumenteneigenaar heeft de afdeling Monumentenwacht in 2018 een start gemaakt om haar dienstverlening te innoveren. Waar mogelijk werden bedrijfsprocessen gestroomlijnd. Dit heeft in 2020 geresulteerd in een herziene bedrijfsvoering, nieuwe tarieven, nieuwe producten en diensten, en een aangepaste financiële administratie.

Implementatie nieuw rapportagesysteem

Er is in 2020 begonnen met het gebruik van het speciaal voor onze monumentenwacht op maat gemaakte inspectie-rapportagesysteem Condor. Gaande het jaar werd echter duidelijk deze rapportagevorm nog softwarematige problemen ondervond. Hierdoor is de algehele doorvoering van dit nieuwe rapportagesysteem tijdelijk vertraagd.

Activiteiten vrijgesteld van btw

Het uitvoeren van periodieke bouwkundige inspecties

De werkzaamheden bestaan uit het technisch inspecteren van monumentale gebouwen. Het Monumentenwachtrapport waardeert puntsgewijs ieder bouwkundig onderdeel in het monument, uiteraard inclusief de aard, vorm en termijn van een eventueel herstel.

Abonneeservice

In 2020 is ons abonneebestand met eigenaren en beheerders van monumenten nagenoeg gelijk gebleven ten opzichte van het jaar daarvoor. Voor abonnees heeft een abonnement twee voordelen: het stimuleert in de eerste plaats de periodieke inspecties (iedere twee jaar), wat in het algemeen belang is van de instandhouding van het gebouw. Ten tweede ontvangt de opdrachtgever een korting op de uitgevoerde werkzaamheden.

Activiteiten met btw-heffing

Aankoopkeuringen

De Monumentenwacht voert aankoopkeuringen uit voor particulieren en bedrijven die overweging een historisch pand aan te kopen. Deze aankoopkeuring biedt potentiële kopers inzicht in de staat van onderhoud en de kosten voor eventueel herstel en onderhoud.

NRF QuickScans

Gebruikers van de Restauratiewijzer kunnen via het Nationaal Restauratie Fonds bij Monumentenwacht Zuid-Holland een quickscan aanvragen ter bepaling van de financieringsbehoefte van onderhoud, restauratie of woningverbetering. Met de *quickscan* worden de kosten van gebreken en onderhoud aan woonhuizen en boerderijen zonder agrarische functie berekend die binnen twee jaar te verwachten zijn.

Ondersteuning subsidieaanvragen

Monumentenwacht Zuid-Holland helpt beheerders en eigenaren van monumenten met het aanvragen van de zogeheten Subsidie Instandhouding Monumenten (SIM) zoals verstrekt door de Rijksoverheid. Het aantal opgestelde aanvragen in 2020 was 26 stuks.

Opstellen van meerjarenbegrotingen

Een van de geleverde diensten is het opstellen van meerjarenbegrotingen. Deze begrotingen stellen wij op voor de particuliere woningbezitter, gemeenten en overige klanten. Met deze begroting kunnen we de monumentenbezitter beter van dienst kunnen zijn met advies en begeleiding.

Begeleiding en ondersteuning van VVE's

Wij ondersteunen Verenigingen van Eigenaren met het onderhoud van hun pand door het bijwonen van vergaderingen, het aanvragen van offertes bij aannemers en leveranciers en door controle op de uitvoering en kwaliteit van de werkzaamheden.

Financiering

De financiering van de afdeling Monumentenwacht verloopt via een exploitatiebijdrage van de provincie Zuid-Holland en via betaald opdrachtgeverschap.

Werkzaamheden Monumentenwacht	2019	2020
Productie		
Geschreven inspectierapportages	751	484
Quickscans en aankoopkeuringen	20	7
SIM-subsidies aangevraagd	12	26
SIM-subsidies toegekend	6	19
Begeleidingstrajecten voortgezet uit 2019	21	16
Begeleidingstrajecten aangenomen in 2020		9
Begeleidingstrajecten meegenomen naar 2021		9
Abonnementen		
Abonnees aan het begin van het jaar	2.702	2.686
Abonnees aan het eind van het jaar	2.686	2.640
Aanmeldingen tijdens het jaar	52	75
Opzeggingen tijdens het jaar	34	121
Netto groei	18	-46
Organisatie		
fte inspecteurs op 31 december 2020	7	5,7

Toelichting

In 2020 heeft de Monumentenwacht Zuid-Holland de provincie Zuid-Holland ondersteund met het beoordelen van subsidieaanvragen voor restauratie. Het lagere aantal inspecties werd deels veroorzaakt door de implementatie van Condor en deels door het vertrekken van een aantal medewerkers. Nieuwe wachters zijn niet gemakkelijk aan te trekken door de krappe arbeidsmarkt op dit terrein. Vanwege de specialistische *allround* kennis die opgedaan moet worden, zijn nieuwe collega's bovendien niet direct volledig inzetbaar.

BIJLAGE 1 Personeel

Personele in- en uitstroom

In het afgelopen jaar is het percentage instroom en uitstroom van personeel ten opzichte van voorgaande jaren hoog te noemen. Dit had deels te maken met de doorvoering van de nieuwe werkorganisatie. Zo namen wij in goed overleg afscheid van de receptie-medewerker omdat deze functie verviel. Van de overige negen vertrekkende medewerkers waren er vijf werkzaam bij de Monumentenwacht. Vier zijn uitgestroomd naar een nieuwe baan. Een monumentenwachter heeft gebruik gemaakt van prepensioen. De overige vertrekkende medewerkers waren tijdelijk aangesteld als ondersteuning voor het secretariaat, het project digitalisering en het Molennetwerk.

De werving- en selectieprocedures hebben deels online en deels fysiek op locatie plaatsgevonden met inachtneming van alle preventieve voorzorgsmaatregelen. Ondanks deze beperkingen is het mogelijk gebleken acht nieuwe medewerkers aan te trekken, onder wie twee monumentenwachters en een derde per 2021, een projectmedewerker duurzaamheid, een coördinator Bedrijfsvoering en een allround administratief- en secretariael medewerker. De overige instroom in 2020 is deels weer uitgestroomd vanwege de tijdelijkheid van de inzet.

Jong talent

Sinds 2014 werkt het Erfgoedhuis met erfgoedtalenten. Dit programma geeft jonge, net afgestudeerde starters de kans om zich in te zetten binnen het werkveld van de museum- en erfgoedsector. In 2020 was er via dit programma één erfgoedtalent communicatie werkzaam bij het Erfgoedhuis. Tegelijkertijd kregen twee erfgoedtalenten van een eerdere lichting in het verlengde daarvan een baan als consulent molens en consulent erfgoededucatie aangeboden. Daarnaast begeleidde collega's van het Erfgoedhuis een onderzoekstagiair van de Erasmus Universiteit (zie A.2.3).

Verhouding voltijd-deeltijd

Bij de aanstelling van nieuwe medewerkers is gericht ingezet op voltijds-aanstelling. De verhouding tussen de aanstelling in deeltijd en voltijd is gewijzigd ten gunste van medewerkers die meerdere werkdagen en uren per week beschikbaar zijn.

Verhouding vaste en tijdelijke aanstelling

Zeventien van de zesentwintig medewerkers zijn in vaste dienst. Negen medewerkers hebben een tijdelijke aanstelling, waarvan een collega op basis van een inleenovereenkomst als Erfgoedtalent.

Gemiddelde leeftijd

Een andere trend uit de afgelopen drie jaar is de daling van de gemiddelde leeftijd van de medewerkers. Dit komt doordat de gemiddelde leeftijd van de instroom lager is dan die van de uitstroom. Op 31 december was de gemiddelde leeftijd van de onze medewerkers 47 jaar.

	31-12-2020	31-12-2019	31-12-2018
Aantal medewerkers	26	28	27
Aantal fte	23,82	24,13	23,35
Verhouding m/v	11/15	14/14	13/14
Verhouding voltijd-deeltijd	16 vt / 10 dt	15 vt / 13 dt	12 vt / 15 dt
Instroom in aantal	8	7	4
Instroom in fte	6,31	5,44	3,11
Instroom gemiddelde leeftijd	41,25	35	44
Uitstroom in aantal	10	4	5
Uitstroom in fte	6,75	4,66	4,12
Uitstroom gemiddelde leeftijd	45	49 ½	31

Arbeidsvoorwaarden

In aanvulling op vier weken wettelijke vakantieverlof is het mogelijk om vanuit het Individueel Keuzebudget extra verlofuren aan te kopen tot maximaal drie keer de weekomvang. In totaal is circa 730 uur ingekocht aan extra verlofuren. In 2020 is minder gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot extra inkoop. Deels is dit te verklaren door het hogere percentage uitstroom maar ook de landelijke maatregelen in verband met corona hadden hier effect op.

Salaris

Op 31 december 2020 was 80 procent van de medewerkers ingeschaald in het maximum van de eigen salarisschaal. Op 31 december 2019 gold dit voor 75 procent van de medewerkers.

	2020	2019	2018
Salaris voltijd < 2.500	0 %	8%	4%
Salaris voltijd 2.500 - 4.500	81%	78%	74%
Salaris voltijd > 4.500	19%	14%	22%

Functiehuis

In 2020 is het functiehuis geactualiseerd in lijn met het Ontwikkelplan uit 2019. Hierin werd een voorstel gedaan voor een nieuwe werkorganisatie die meer projectmatig ingericht is. In de nieuwe werkorganisatie zijn het aantal functiebeschrijvingen teruggebracht van 23 naar 10. Het MT werd vervangen door een C(oördinatoren)T(eam), bestaande uit de directie en de coördinatoren kennis, business development en bedrijfsvoering. Zij vervangen het oude MT, waarin de twee hoofden van de voormalige afdelingen Erfgoed & Beleving en Erfgoed & Ruimte zitting hadden, alsook het hoofd Monumentenwacht. Laatstgenoemde functie is vervangen door senior adviseur monumentenwacht. De aansturing van de monumentenwacht verloopt via de coördinator bedrijfsvoering. Ook de functienamen zijn geactualiseerd. Zo is de functienaam van consultant gewijzigd in die van (senior) adviseur. Tevens zijn een aantal rollen gedefinieerd zoals die van preventiemedewerker en directie-assistent.

Ziekteverzuim

In 2020 is ziekteverzuim met 1,64 procent gestegen. Deze stijging is toe te schrijven aan de toename van het langdurende verzuim (> 6 weken). Het re-integratieproces van medewerkers werd door de corona-maatregelen in een enkele situatie bemoeilijkt. Met een gemiddelde meldingsfrequentie van 0,38 is het kortdurende verzuim, ook in vergelijking met landelijke gemiddelde, laag te noemen.

Uitval en arbeidsverzuim in verband met corona

Vanwege de corona-maatregelen is begin 2020 een extra beroep gedaan op calamiteitenverlof in het kader van de Wet Arbeid en Zorg. Ook was er uitval van werkzaamheden voor de receptie en het ontbreken van vervangende werkzaamheden. Dit ging in totaal om 540 uur.

Opleidings- en scholingsbudget

Erfgoedhuis heeft voor elke medewerking een individueel scholingsbudget. In 2020 was er, ondanks dat corona sommige voorgenomen scholingstrajecten bemoeilijkte, sprake

van een lichte stijging van uitgaven voor opleiding en ontwikkeling:

2020: 22.384 euro (1,6 procent van de loonsom)

2019: 17.900 euro (1,3 procent van de loonsom)

2018: 13.898 euro (0,8 procent van de loonsom).

Arbeidsomstandigheden

Vanwege de corona-maatregelen is vanaf medio maart 2020 door het merendeel van de medewerkers vanuit huis gewerkt. Om het thuiswerken te faciliteren zijn de computers vervangen door laptops met goede microfoon en camera waarmee op kantoor en thuis goed online kon worden gewerkt en vergaderd. Om de thuiswerkplek qua inrichting op orde te krijgen konden medewerkers een beroep doen op een bijdrage in de kosten. Voor de monumentenwachters waren deels vervangende werkzaamheden beschikbaar. De inspecties bleven beperkt tot een inspectie van het exterieur.

BIJLAGE 2

Online bereik

Vrijwel alle websites die onder beheer vallen van het Erfgoedhuis maakten een groei door in 2020. De verklaring hiervoor is deels te zoeken in de corona-uitbraak, waardoor ook de erfgoedsector in ras tempo verdigitaliseerde en ons publiek vermoedelijk online actiever was aangezien fysiek minder mogelijk was.

Deze groei werd echter grotendeels gerealiseerd dankzij inzet op een actiever communicatiebeleid binnen het Erfgoedhuis. Zo werd het aantal fte in 2020 verdubbeld en werd er een erfgoedtalent communicatie aangetrokken. Hierdoor werd er vaker nieuwe content op de websites geplaatst en kon deze actief gedeeld worden op overige beschikbare kanalen zoals sociale media en nieuwsbrieven. Een voorbeeld hiervan is de website van Herbestemming Zuid-Holland, waar het maandelijkse Compliment voor het Monument heeft geleid tot opvallend meer verkeer naar deze website.

Ook is de vindbaarheid van onze websites via de *page ranking* verbeterd. Dit had bij uitstek effect op het bezoek aan onze publiekswaardige website Geschiedenis van Zuid-Holland. Deze website groeide de afgelopen jaren gestaag en maakte in 2020 ook weer een succesjaar door. Dit sterkt ons in het vertrouwen dat we met de online strategie de juiste koers varen. Wanneer dit nieuwe platform effectief is, kunnen we gericht meer tijd wijden aan het bereiken, binden en in beweging brengen van het Zuid-Hollandse erfgoedpubliek via deze website.

Ook het platform Zelf doen in erfgoed en groen maakte een opvallende groei door. Dit is vooral toe te schrijven aan enkele succesnummers van onze groen-content, zoals de campagne voor het ophalen van gratis perenbomen.

Websites	Bezoekcijfers*		
	2018	2019	2020
Erfgoedhuis Zuid-Holland	18.000	25.000	26.169
Monumentenwacht Zuid-Holland	3.600	3.500	4.995
Archeologie van Zuid-Holland/ Archeologieportal/Beleef Archeologie	6.300	7.100	6.611
Hollands Buiten	696	1.646	2.976
Hollands Welvaren	nvt	177	3.567
Landgoeden en Buitenplaats Zuid-Holland	13.500	12.500	15.295
Landgoedwandelen	8.100	8.100	27.221
Zocherparken	900	900	632
Herbestemming Zuid-Holland	1.700	1.700	4.896
Geschiedenis van Zuid-Holland	227.578	250.000	272.191
Zelf Doen in Erfgoed en Groen	18.000	24.423	39.889
TOTAAL	298.374	335.046	404.442

* Aantal sessies

COLOFON

Redactie

medewerkers Erfgoedhuis
Zuid-Holland

Samenstelling

Onno Helleman

Eindredactie

Marielle Hendriks,
Erik van den Berg

Vormgeving

Mirjam Wilbrink,
studioBoven grafisch ontwerp

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND